

Poznań, 3 sierpnia 2023 r.

Prof. dr hab. Anna Matuszczak
Katedra Makroekonomii i Gospodarki Żywnościowej
Instytut Ekonomii,
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Recenzja

**osiągnięcia naukowego oraz pozostałego dorobku naukowego, dydaktycznego,
popularyzatorskiego oraz osiągnięć we współpracy międzynarodowej
pani doktor habilitowanej Renaty Grochowskiej,
w związku z postępowaniem habilitacyjnym.**

1. Podstawowe informacje o Kandydatce

Pani dr hab. Renata Grochowska ubiega się o stopień doktora habilitowanego w dyscyplinie ekonomia i finanse. Posiada dyplom doktora habilitowanego nauk rolniczych (2003 r., Instytut Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN w Jastrzębcu k. Warszawy) oraz doktora nauk rolniczych (1994 r.) nadany w tej samej jednostce naukowej. W 1986 r. otrzymała tytuł zawodowy magistra inżyniera zootechnika Wydziału Zootechnicznego SGGW w Warszawie.

Dotychczas zatrudniona jest w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie na stanowisku profesora IERiGŻ PIB. Wcześniej pracowała w Wyższej Szkole Europejskiej im. ks. J. Tischnera (2007-2011) na stanowisku profesora nadzwyczajnego, a w latach 1986-2003 w Instytucie Genetyki i Hodowli Zwierząt Polskiej Akademii Nauk, w Jastrzębcu k. Warszawy na stanowisku od stażysty do adiunkta.

2. Podstawa prawna przygotowania recenzji

Podstawą przygotowania recenzji jest Uchwała Senatu Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu nr 112/2022 z dnia 22 czerwca 2022 r. przekazana pismem pani prof. UPP dr

hab. Karoliny Pawlak, Przewodniczącej Rady Naukowej Dyscypliny Ekonomia i
Finanse z dnia 19 maja 2023 r., otrzymanego 12 czerwca 2023 r.

3. Ocena osiągnięcia naukowego

a. Ocena formalna

We wniosku o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse, pani dr hab. Renata Grochowska wskazała cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych zatytułowany „Wspólna Polityka Rolna – mechanizmy kształtowania i finansowania w procesie integracji europejskiej”, jako osiągnięcie naukowe, będące podstawą ubiegania się o nadanie wnioskowanego stopnia, traktując ten cykl jako znaczny wkład w rozwój dyscypliny ekonomia i finanse. Składa się na niego siedem artykułów, z czego dwa z nich zostały opublikowane w czasopiśmie z listy JCR, a pozostałe pięć w czasopiśmie z listy B MNiSW. Zgodnie z wytycznymi zawartymi w poradniku RDN pt. *Postępowania dotyczące nadawania stopnia doktora habilitowanego*, przyjąć należy, „[...] że cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych powinien odpowiadać – jeśli chodzi o wartość naukową – rozprawie habilitacyjnej w dotychczasowym jej rozumieniu. Ponadto, potwierdzenie istnienia cyklu jest możliwe, gdy poszczególne publikacje, zebrane w jedną całość, wskazują na oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wnosząc znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej. Oznacza to, że wykazanie istnienia cyklu w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego nie powinno sprowadzać się do podjęcia przez recenzenta pracy koncepcyjnej. Istnienie cyklu zakłada co do zasady świadomość jego tworzenia, podobnie jak w odniesieniu do rozprawy doktorskiej czy uprzednio habilitacyjnej [...]” Do spełnienia tych warunków odniosę się w dalszej części recenzji.

b. Tytuł, cel i hipotezy osiągnięcia naukowego

Tematyka podjęta przez dr hab. Renatę Grochowską jest ważna zarówno z punktu widzenia ekonomii rolnej, szeroko pojętej ekonomii instytucjonalnej, w tym szkoły wyboru publicznego, czy rozwoju zrównoważonego. Związek z tymi nurtami ekonomii w ocenianym cyklu artykułów jest zauważalny, także częściowo przez pryzmat teorii użyteczności liberalnej międzyrządowości.

Głównym celem pracy była identyfikacja i ocena mechanizmów kształtowania i finansowania Wspólnej Polityki Rolnej w procesie integracji europejskiej (s. 14, Autoreferat). Cel ten wydaje się węższy w stosunku do zawartości cyklu, jak i zadeklarowanej koncentracji i na problematyce dotyczącej oceny skuteczności WPR w powiązaniu z preferencjami narodowymi państw członkowskich i ich przełożeniem na unijny proces decyzyjny, który, jak słusznie zauważa Autorka, ostatecznie warunkuje kształt i finansowanie tej polityki.

Punktem wyjścia do postawienia hipotez badawczych było osadzenie rozważań w teorii liberalnej międzyrządowości odnoszących się do powiązań preferencji narodowych państw członkowskich UE z oceną skuteczności WPR, co przekłada się na unijny proces decyzyjny, a w konsekwencji determinuje kształt i finansowanie tejże polityki (Autoreferat, s. 13). W szerszym kontekście wyjaśnić można w ten sposób przebieg i dynamikę procesu integracji europejskiej. Także analiza literatury przedmiotu oraz strategicznych dokumentów unijnych i krajowych w zakresie ewolucji i reform WPR, proponowanego instrumentarium tej polityki, sposobów przedstawiania podjętych decyzji w dyskursie politycznym oraz uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych wpływających na unijny budżet rolny, dały podstawę postawienia czterech sprawnie sformułowanych hipotez badawczych:

H1: Preferencje narodowe poszczególnych państw członkowskich wpływają na kształt proponowanych na forum UE koncepcji rozwoju sektora rolnego oraz reformy Wspólnej Polityki Rolnej.

H2: Aktorzy procesu decyzyjnego wykorzystują proponowane koncepcje rozwoju sektora rolnego w dyskursie politycznym dla osiągnięcia pożądanego przez nich kształtu WPR.

H3: Negocjacje międzyrządowe państw członkowskich, uwarunkowane preferencjami narodowymi, wpływają na udział Wspólnej Polityki Rolnej w budżecie unijnym.

H4: Preferencje narodowe poszczególnych państw członkowskich mogą wpływać, jako jeden z czynników kształtujących dochody rolnicze, na dystrybucję wsparcia i powstawanie dysproporcji w dochodach rolniczych między gospodarstwami rolnymi w UE.

c. Ocena merytoryczna głównego osiągnięcia

Ocenę merytoryczną głównego osiągnięcia rozpocznę od konkluzji, która jest odpowiedzią na pytanie, czy cykl odpowiada rozprawie habilitacyjnej w dotychczasowym jej rozumieniu? Stwierdzam, że wprawdzie tematyka wskazanych artykułów koncentruje się wokół szeroko pojętych zagadnień identyfikacji i oceny mechanizmów kształtowania i finansowania Wspólnej Polityki Rolnej w procesie integracji europejskiej, to jednak trudno pozbyć się wrażenia, że „świadomość tworzenia” cyklu zrodziła się *ex post*, a nie *ex ante*, w 2015 r., kiedy powstał pierwszy artykuł z cyklu. Według poradnika RDN do obowiązku Habilitanta należy „udowodnienie „powiązania tematycznego” wskazanego cyklu [...] np. poprzez jego omówienie i wykazanie tego powiązania w „autoreferacie”. Na s. 14 Autoreferatu znajdujemy schemat, który wskazuje na relacje między zagadnieniami badawczymi poruszonymi w cyklu artykułów stanowiących osiągnięcie badawcze, ale nie mam przekonania, że złożenie „w całość” tychże artykułów stanowiłoby rozprawę habilitacyjną. To, czego moim zdaniem brakuje najbardziej w tym „złożeniu”, cyklu, to artykuł będący solidnym przeglądem literaturowym osadzającym prowadzone rozważania w teorii ekonomii. Takie przeglądy są poczynione fragmentarycznie w niektórych z wskazanych artykułów i nie do końca znajduję tu wspólny mianownik dający spójność przedłożonemu cyklowi.

Drugi zauważalny problem, który dowodzi, iż „świadomość tworzenia” nie miała miejsca w 2015 r, kiedy to powstała pierwsza publikacja z cyklu, to brak koherencji co do zakresów czasowego, przestrzennego i rzeczowego w przedstawionym cyklu, czego wymagałby praca habilitacyjna.

Wspomnieć także muszę o trzeciej kłopotliwej kwestii – lektura przedłożonych artykułów wskazuje, że niektóre fragmenty tekstu w jednym artykule, znajdują się także w innym. Np. w artykule w j. polskim z 2017 r. pt. *Preferencje państw członkowskich wobec budżetu unijnego nowej Europy* (I.4) występują fragmenty i wykres z artykułu w j. angielskim z 2016 r. *EU budget negotiations in the shadow of the juste retour rule* (I.2) (por. odpowiednio s.52-53 i 15). Czynię z tego tytułu Habilitantce zarzut, gdyż o ile nie widzę wielkiego problemu z tytułu pewnego stopnia powtarzalności własnych tekstów w różnych opracowaniach, o tyle taka powtarzalność nie byłaby możliwa w pracy habilitacyjnej, a cykl powinien być jej równoważny.

Po tych wstępnych uwagach należy zauważyć, że rozważania zawarte w ramach weryfikacji postawionych hipotez są interesujące i zasługują na docenienie, jednakże niektóre stwierdzenia pozostają dyskusyjne, o czym dalej. Ważnym ustaleniem dokonany przez dr hab. R. Grochowską jest, iż na kształt proponowanych na forum unijnym koncepcji rozwoju sektora rolnego oraz reform WPR wpływają przede wszystkim preferencje ekonomiczno-społeczne państw członkowskich. Zdaniem Habilitantki, stanowią one kluczową zmienną wyjaśniającą dynamikę relacji międzypaństwowych, w tym także zakres i charakter współpracy w ramach UE. Co interesujące, pogłębianie tej współpracy nie jest wynikiem aktywności instytucji ponadnarodowych, wspólnotowych, jak mogłoby wynikać z pierwotnych teorii integracji europejskiej, lecz wprost efektem preferencji państw członkowskich. Potwierdza to znane obserwacje, że w przypadku jakichkolwiek negocjacji pomiędzy członkami UE, następuje ich zgrupowanie w „obozy”, które mają podobne interesy, będące pochodną ich indywidualnych interesów narodowych.

Habilitantka dalej wskazuje, że ważnym narzędziem dla różnych grup interesów jest wprowadzenie określonego dyskursu jako środka do realizacji swoich celów

politycznych. Dowodzi tego za pomocą krytycznej analizy dyskursu na przykładzie bezpieczeństwa żywnościowego. Szkoda, że nie pokusiła się o szerszą analizę, choćby w oparciu o inne słowa kluczowe ważne w dyskusjach o kształcie i reformach WPR, bo jedyny artykuł, który pokrywa ten obszar w cyklu, to zaledwie 6 stron, ze wstępem i podsumowaniem. Tym bardziej czuję tu niedosyt, bo jak zauważa sama Autorka mechanizmy formowania poglądów na rzecz uzyskania poparcia dla proponowanych koncepcji rozwoju rolnictwa i kształtu WPR w unijnym procesie decyzyjnym były dotąd rzadko analizowane na gruncie polskim, dlatego szkoda, że ten ważny wątek potraktowała tak skąpo.

Wnioski uzasadniające pozytywną weryfikację hipotezy 3 są zbliżone do tych, które dotyczą weryfikacji hipotezy 1. Dr hab. R. Grochowska wskazuje, że prowadzone w UE negocjacje budżetowe, podobnie jak kształt unijnych koncepcji rozwoju sektora rolnego oraz reform WPR są zdominowane przez wąsko pojęte interesy narodowe oraz sektorowe. Ten wniosek wydaje się oczywisty, jak i ten, że każdy kraj dąży do maksymalnego odzyskania środków wpłaconych do wspólnego budżetu, zgodnie z zasadą słusznego zwrotu (*juste retour*). Pozostaje jednak pytanie, jak płatnicy netto budżetu UE ustalają swoją akceptowalną pozycję? Przykład wyjścia Wielkiej Brytanii z UE jest interesującym przypadkiem, jak się dziś wydaje, błędnego oszacowania kosztów i korzyści bycia członkiem UE. Ważne są rozważania wykorzystujące teorię gier oraz teorię przejść do przewidywania kształtu przyszłych wydatków na podstawie preferencji wiodących aktorów negocjacji budżetowych. Jak zauważa słusznie Habilitantka, ponad 70% wydatków budżetu UE przeznaczonych jest na WPR oraz PS, co powoduje zachowanie status quo w zakresie części wydatkowej budżetu UE. To dowodzi szerszego problemu związanego z procesem integracyjnym – istnienia błędu złożenia także w tym zakresie, bo rysuje się tu podstawowa przyczyna rozbieżności między różnymi poziomami optimum: narodowego i wspólnotowego, co wynika z ograniczonego, w pewnym sensie ułomnego rachunku członkostwa w UE, zwłaszcza w zakresie wyceny efektów zewnętrznych, synergicznych oraz sprzężeń zwrotnych.

W ramach weryfikacji hipotezy 4, pojawiają się ponownie zbieżne z powyższymi wnioski – także preferencje narodowe decydują o dystrybucji wsparcia, a tym samym są odpowiedzialne za powstawanie dysproporcji dochodowych pomiędzy gospodarstwami rolnymi. Niemniej trudno mi się zgodzić z twierdzeniem, że „nierówności dochodowe powodowane mechanizmem rynkowym pomiędzy gospodarstwami rolnymi są pogłębiane przez transfery w ramach WPR”. Takie postawienie sprawy wydaje się sporym uproszczeniem, bo istotne jest tu spojrzenie chociażby przez pryzmat wielkości ekonomicznej gospodarstw, czy ich typu produkcyjnego. Badania przeprowadzone w zespole KMIGŻ UEP, do którego należę, wskazały, że porównanie oddziaływania dopłat z tytułu WPR na dochody gospodarstw rolnych o różnej skali produkcji, w poszczególnych krajach UE uwidacznia bardzo dużą asymetrię w tym zakresie na poziomach gospodarek narodowych. Jednakże wyróżnić można trzy grupy krajów. W pierwszej z nich niezależnie od wielkości gospodarstw rolnych (ich siły ekonomicznej), dopłaty stanowiły więcej niż 1-krotność dochodów z gospodarstwa rolnego (wraz z tymi dopłatami). Oznacza to, że rolnictwo w tych krajach bez wsparcia dopłatami z WPR osiągałoby straty, a zatem byłoby działalnością nierentowną. Do krajów tych należały: Słowacja, Estonia, kraje skandynawskie tj. Dania, Szwecja, Finlandia oraz, choć w zdecydowanie mniejszym stopniu od pozostałych krajów w tej grupie – Czechy, Łotwa i Luksemburg. Druga grupa objęła kraje, w których rolnictwo, niezależnie od skali produkcji gospodarstw jest działalnością rentowną. W krajach tych dopłaty z tytułu WPR są niższe niż dochody z produkcji rolnej (wraz z tymi dopłatami). Do grupy tej należą, takie kraje jak: Rumunia, Chorwacja, Polska, Grecja, Portugalia, Hiszpania, Włochy, Holandia i Belgia. Można więc powiedzieć, że rolnictwo w tych krajach charakteryzuje się rentownością, która jest dodatkowo wspierana przez dopłaty z WPR. Wyniki przeprowadzonych analiz wskazały również, że w UE występuje też trzecia grupa krajów, w których w zależności od skali produkcji gospodarstwa, dopłaty z WPR stanowią warunek rentowności produkcji rolnej lub tylko ją zwiększają. Do krajów tych należą: Słowenia, Wielka Brytania, Bułgaria, Węgry, Irlandia Austria, Cypr, Malta, Litwa, Francja i Niemcy. W

Słowenii, Irlandii, Wielkiej Brytanii i Austrii im większa skala obrotów gospodarstwa tym mniejsze znaczenie dopłat w stymulowaniu rentowności. W Bułgarii oraz na Węgrzech zauważyć można odwrotną zależność. Natomiast w pozostałych krajach z tej grupy nie można wskazać na zależność pomiędzy skalą produkcji gospodarstwa a wpływem dopłat na jego dochodowość. Dowodzi to, iż słuszne jest pozostawianie decyzji poszczególnym krajom co do kształtowania niektórych kryteriów wsparcia środkami finansowymi z WPR, gdyż nie można wskazać uniwersalnej tendencji wpływu dopłat na rentowność rolnictwa we wszystkich krajach UE.

Trudno się także zgodzić ze stwierdzeniem, że „rolnicy coraz bardziej uzależniają się od wsparcia w ramach polityki rolnej kosztem dążenia do poprawy efektywności produkcji jako podstawowego źródła wzrostu dochodów.” Wiele badań wskazuje, że wydajność rolnictwa zwiększa się (głównie poprzez szczególną akcelerację wydajności pracy), a dochody rolników nie rosną albo co gorsza realnie spadają. I nie jest to winą rolników, ich rzekomego uzależnienia od dopłat, ale faktu istnienia kieratu technologicznego w rolnictwie (*treadmill*), o czym Habilitantka winna wiedzieć. Producenci rolni wpadają w „błędne koło” – by zwiększać swoje dochody i konkurencyjność (oraz mieć możliwość akumulacji) inwestują oni w nowe technologie, co ma stymulować wyższą wydajność czynników wytwórczych. Niestety, mamy do czynienia z paradoksem, gdyż krańcowa produktywność ziemi i dochodowość pracy oraz zaangażowanego kapitału wykazują tendencje malejące, czego przyczyną jest przede wszystkim rosnąca podaż produktów rolnych, a co się z tym wiąże obniżające się ich ceny. Dodatkowym kłopotem są tu także wspomniane wyżej, utrzymujące się na stosunkowo stabilnym poziomie ceny zbytu produktów rolnych, przy rosnących cenach środków produkcji, co powoduje rozwieranie się nożyc cen, a tym samym obniżanie w ujęciu dynamicznym dochodów gospodarstw rolnych. Można zatem stwierdzić, że im wyższe nakłady czynników produkcji, tym niższa efektywność ostatniej jednostki tych nakładów.

Ważnym wnioskiem ale również nieco uproszczonym jest stwierdzenie, iż „implementacja instrumentów dedykowanych ochronie środowiska i klimatu w

polskich gospodarstwach rolnych w latach 2004–2019 miała zazwyczaj ujemny, a tylko w niektórych przypadkach obojętny wpływ na dochodowość gospodarstw rolnych.” Przeprowadzone przeze mnie badania na próbie gospodarstw FADN w Polsce ale z podziałem na powiaty wskazały, że poruszona kwestia nie jest jednoznaczna. Przykładowo, interesujące są obserwacje gospodarstw rolnych w powiatach zlokalizowanych na Mazurach i Podlasiu, które osiągają dochody na równi z gospodarstwami z Wielkopolski, przy niższym obciążeniu środowiska z tytułu chowu i hodowli zwierząt (40% niższa obsada zwierząt), niższym zużyciu środków ochrony roślin (o 40%), energii (o 20%) oraz nawozów (o 30%). Jednocześnie wartość produkcji ogółem jest tam niższa w porównaniu z wielkopolskimi gospodarstwami o blisko $\frac{1}{3}$. Te „słabości” ekonomiczno-produkcyjne kompensowane są na płaszczyźnie środowiskowej – pobiera się tu blisko czterokrotnie więcej dopłat rolno-środowiskowych aniżeli w Wielkopolsce, zaś z tytułu ONW prawie trzykrotnie więcej. Dodać należy jednakże, że istnieje do tego tytuł – wskaźnik cenności przyrodniczo-turystycznej na Mazurach i Podlasiu jest o 60% wyższy aniżeli w Wielkopolsce. Dowodzi to tezy, że możliwe jest łagodzenie reperkusji dochodowych dzięki skapitalizowaniu w dochodzie istnienia i generowania środowiskowych dóbr publicznych. Ważny jest także szerszy kontekst próśrodkowy transferów w ramach WPR. Przede wszystkim płatności bezpośrednie sprzyjają realizacji działań inwestycyjnych, a tym samym pomagają utrzymać równowagę w osiąganiu celów ekonomicznych i środowiskowych. Dodatkowo wsparcie pomaga przezwyciężyć trudności finansowe gospodarstw i poprawia ich zdolność do restrukturyzacji i modernizacji poprzez wdrażanie bardziej zaawansowanych technologii, te zaś najczęściej służą środowisku naturalnemu. Także Picazo-Tadeo oraz Bonfiglio ze swoimi zespołami dowiedli w wielu pracach pozytywnego wpływu programów rolno-środowiskowych na efektywność ekologiczną. Nie brakuje też przeciwnych opinii, wskazujących, że programy polityki środowiskowej nie zmniejszają presji na środowisko, bo mają negatywny wpływ na stronę produkcji, a tym samym na dochody (Kumbhakara i Liena oraz Minviel i Latruffe).

3. Ocena pozostałego dorobku kandydata

a. Autoreferat – punkt 4.6 Omówienie pozostałych publikacji uzupełniających osiągnięcia naukowe

Omawiając w tym punkcie pozostałe publikacje z dorobku Habilitantka podzieliła je na trzy obszary: Zróżnicowanie sektora rolnego w UE; Ewolucja instrumentarium Wspólnej Polityki Rolnej; Produkcja mleka i branża mleczarska. Przedstawione w Autoreferacie syntetyczne wnioski z badań są interesujące, ale i dyskusyjne. I tak, w ramach pierwszego obszaru nie podzielałam przekonania Autorki, że „Ochrona ta [protekcjonizm-dop. rec.] wprowadzana jest często w imię strategicznej konieczności zachowania bezpieczeństwa żywnościowego ludności danego kraju. W rzeczywistości chroni mniej efektywnych producentów, niezdolnych do utrzymania się na rynku. Efektem takich działań jest hamowanie procesów modernizacji i restrukturyzacji sektora rolno-spożywczego, co w konsekwencji wpływa niekorzystnie na konkurencyjność całej gospodarki.” (s. 28 Autoreferat). Wydaje się, że Habilitantka zakłada, iż warunki konkurencji pomiędzy producentami rolnymi są identyczne na całym świecie. Nie dopuszcza myśli, że warunki do produkcji rolnej w UE są przeciętnie gorsze, co wymusza protekcję, a ta nade wszystko jest sposobem łagodzenia nieprzemijającej kwestii agrarnej. Poza tym rynek jest nadal daleki od zapewnienia producentom zestawu narzędzi chroniących ich przed ryzykiem systemowym i długoterminowym związanym z rolnictwem. Tym samym warto zauważyć z jednej strony postępującą ewolucję w zakresie instrumentarium, z drugiej zaś, zdać sobie sprawę, że w pewnym sensie interwencjonizm rolny jest uniwersalny, gdyż unifikują się rozwiązania wprowadzane w różnych częściach globu (w UE, USA, czy Japonii). Zresztą doświadczenia krajów wysoko rozwiniętych pokazują, że stale następuje korygowanie mechanizmu rynkowego poprzez działania interwencjonistyczne. Rządy krajów wysoko rozwiniętych nie godzą się na nierówności w dochodach z działalności rolniczej i ich niestabilność, niską rentowność aktywów zaangażowanych w produkcję rolną, czy niestabilne, rosnące ceny. Dodatkowo, mamy do czynienia z paradoksem rozwoju, zgodnie z którym wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym rośnie poziom

wsparcia rolnictwa, co wynika najczęściej z dwóch kwestii, mianowicie konieczności rekompensaty wcześniejszego odpływu części wypracowanej nadwyżki ekonomicznej do pozarolniczego otoczenia oraz opłacenia za korzystanie przez społeczeństwo z dodatnich efektów zewnętrznych i dóbr publicznych związanych z działalnością rolną. Zbyt dużym uproszczeniem w moim przekonaniu jest także konstatacja, iż „Sytuacja ta spowolni zmiany strukturalne w rolnictwie polskim oraz będzie sprzyjać nieefektywnemu wykorzystaniu zasobów, hamując szybsze zmiany w zakresie technologii i skali produkcji.” (s. 30 Autoreferat). Habilitantka wnioskuje tak na podstawie obserwacji, iż „w większości gospodarstw w latach 2004– 2011 koszty rosły znacznie szybciej niż wartość produkcji, czego konsekwencją było obniżanie się dochodu netto bez dopłat. Obserwowany przyrost dochodów wynikał głównie ze wzrostu wysokości płatności bezpośrednich.” Do problemu trzeba podejść absolutnie szerzej i uwzględnić kluczowy mechanizm związany z kieratem technologicznym, o którym była mowa wyżej.

b. Autoreferat – punkt 5.1 Wykaz publikacji naukowych – dane bibliometryczne

Dr hab. Renata Grochowska deklaruje, że od czasu zatrudnienia w UKIE, kiedy to jej zainteresowania badawcze zostały przekierowane na tory ekonomiczne, tj. od 2000 r. jest autorką, współautorką bądź redaktorką łącznie 80 publikacji naukowych mieszczących się w dyscyplinie ekonomia i finanse. Autorskie prace stanowią 37,5%. Jednocześnie średniorocznie daje to ok. 3,5 publikacji. W sumarycznym ujęciu punktowym Habilitantka wypracowała indywidualnie 733,4 pkt, co oznacza, że jedna publikacja wносиła do jej dorobku przeciętnie ok. 9 pkt. Łączny IF, którym legitymuje się Habilitantka to 4,245, czyli stosunkowo niewiele. Ta arytmetyka wskazuje z jednej strony, że dr hab. Renata Grochowska jest pracowitą osobą (spora liczba publikacji), ale z drugiej dowodzi, iż nakład nie do końca przekłada się na efekt, gdyż dorobek ten posiada pewne „wady strukturalne”. Autorka podaje raporty cytowań swojego dorobku, które wskazują na stosunkowo niską rozpoznawalność Jej publikacji. Na tej podstawie można stwierdzić, że dorobek dr hab. Renaty Grochowskiej w niewielkim stopniu

zaistniał w obiegu naukowym (indeks Hirscha kształtuje się na śladowym poziomie między 2 (WoS i BazEcon) a 3 (Scopus) oraz 8 (Google Scholar, co jest równie niskim wynikiem), przy skromnej liczbie cytowań. Wskaźniki bibliometryczne pozostają nieugięte, obnażają fakt, iż dr hab. Renata Grochowska publikuje przede wszystkim w czasopiśmie o zasięgu lokalnym czy zeszytach naukowych uczelni (najczęściej SGGW) bądź też branżowych (głównie „Przemysł spożywczy”), a blisko 40% publikacji pochodzi z Jej macierzystego wydawnictwa IERiGŻ. To z jednej strony stanowi zaletę, bo wydawnictwo IERiGŻ jest prężnym i profesjonalnym wydawnictwem, ale z drugiej strony taka „monopolizacja” dorobku Autorki powoduje niemożność zaistnienia w szerszym krajowym, a zwłaszcza zagranicznym dorobku naukowym. Badacz, który aspiruje do bycia samodzielnym pracownikiem nauki musi podejmować dyskusję w środowisku międzynarodowym i przygotować kilka, kilkanaście pozycji według uznanych wymogów międzynarodowych (np. Elsevier, Springer). To wymusza sięgnięcie do bardziej zaawansowanego warsztatu badawczego, czy szerszego spojrzenia na problemy ekonomii instytucjonalnej. Niestety, po kilku latach doświadczeń w zespole KMiGŻ wiemy już, że nie daje takiej szansy publikowanie w czasopiśmie typu *Energies*, mimo kuszącej wysokiej punktacji i IF, zwłaszcza w *special issue*, gdzie autorami artykułów są „sami swoi”.

Podsumowując, należy uznać, że aktywność publikacyjna dr hab. Renaty Grochowskiej była relatywnie wysoka, co obrazuje dorobek ilościowy, ale nie do końca przekładała się na jego wartościowe ujęcie. Dodać należy, że przez ostatnie 12 lat habilitantka była współautorką 40 ekspertyz, głównie na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, co daje ponad 3 ekspertyzy rocznie, a jednocześnie wynika wprost z charakteru Jej pracy zawodowej w IERiGŻ, jednakże wpływa istotnie na rozdrobnienie dorobku.

c. Autoreferat – punkt 5.2 Wystąpienia na konferencjach

W analizowanym okresie Habilitantka wzięła aktywny udział w 44 konferencjach naukowych, co daje średnio 2 rocznie. Należy to ocenić pozytywnie, zwłaszcza, że

blisko $\frac{1}{3}$ z nich odbyła się w ośrodkach zagranicznych, a dodatkowo kilkakrotnie przewodniczyła obradom.

d. Autoreferat – punkt 5.3 Udział w projektach badawczych krajowych i zagranicznych

Habilitantka wzięła udział w 2 krajowych projektach badawczych. W żadnym z nich nie była głównym kierownikiem, lecz w jednym z nich kierowała zespołem IERiGŻ, ze względu na obecność Instytutu w konsorcjum z innymi jednostkami, a w drugim projekcie była wykonawcą. Efektem tych aktywności były 4 publikacje krajowe. Wzięła również udział jako kierownik zespołu IERiGŻ w projekcie międzynarodowym finansowanym przez Komisję Europejską, czego efektem był wkład merytoryczny do powstałego raportu. Aktywność w tym zakresie należy ocenić jako dostateczną, biorąc pod uwagę analizowany 22-letni okres. W latach 2011-2016 Habilitantka była autorką i współautorką 5 wniosków badawczych, ale żaden z nich nie uzyskał finansowania. Niemniej Autorka podaje, że brała udział w projekcie BERST we współpracy z Ekonomicznym Instytutem Rolniczym w Hadze w charakterze doradczym oraz w kilku projektach krajowych wynikających z umów z MRiRW (tzw. Programy Wieloletnie), co było wpisane w zatrudnienie w IERiGŻ.

e. Autoreferat – punkt 5.4 Współpraca naukowa krajowa i zagraniczna

W tej części oceniana jest informacja o wykazaniu się istotną aktywnością naukową w więcej niż jednej uczelni lub instytucji naukowej w szczególności zagranicznej. Habilitantka jako istotną aktywność poza macierzystą jednostką naukową wskazuje współpracę z 7 instytucjami krajowymi i 2 zagranicznymi, wśród których znajdują się m.in. uczelnie wyższe czy instytuty badawcze. Należy tę kooperację ocenić pozytywnie, gdyż dowodzi ona, iż Habilitantka potrafi współpracować z różnymi naukowcami, czego efektem są najczęściej wspólne publikacje. Żałować należy jedynie, że dr hab. R. Grochowska nie odbyła w żadnym z podmiotów zagranicznych

dłuższego stażu, bo trudno za taki uznać wskazane dwie wizyty studyjne (Załącznik 4, pkt. 11).

f. Autoreferat – punkt 5.5 Współpraca z otoczeniem społeczno-gospodarczym

Ten zakres współpracy Habilitantka podzieliła na trzy obszary – kooperacja z przedsiębiorcami i organizacjami branżowymi (Mlekovita, Danmis oraz gospodarstwa rolne), przygotowanie ekspertyz i opracowań na rzecz instytucji publicznych (przede wszystkim MRiRW) oraz udział w zespołach eksperckich. Działalność tę oceniam pozytywnie.

g. Autoreferat – punkt 5.6 Inne informacje o aktywności naukowej

W części związanej z innymi informacjami o aktywności naukowej Habilitantka dołożyła trzy kolejne obszary badawcze, do wskazanych już trzech w punkcie 4.6. Wprowadza to w moim przekonaniu pewien nieład, bo po pierwsze rodzi się pytanie, dlaczego nie zostały one wskazane w punkcie 4.6, a po drugie dowodzi, że dr hab. R. Grochowska jest ekspertem w aż siedmiu obszarach badawczych (tematyka głównego osiągnięcia plus trzy obszary uzupełniające osiągnięcie naukowe oraz trzy kolejne w tym punkcie), co z jednej strony powinno budzić uznanie, ale z drugiej rodzi wątpliwości, gdyż jeśli ktoś jest dobry we wszystkim, to nie jest dobry w niczym. Prawdopodobnie ta swoista „mulidyscyplinarność” wynika z faktu, że pracownicy IERiGŻ byli angażowani w tematy zapisane w Planach Wieloletnich, co potwierdzają efekty publikacyjne wskazane w tych obszarach.

h. Autoreferat – punkt 6 Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę

W ramach działalności *stricte* dydaktycznej dr hab. R. Grochowska prowadziła wykłady oraz seminaria w Wyższej Szkole Europejskiej im. Ks. J. Tischnera w Krakowie w latach 2007-2011. Wypromowała 11 magistrantów, była drugim promotorem pracy doktorskiej (poza dyscypliną ekonomia i finanse) oraz recenzentem

pracy doktorskiej w ocenianej dyscyplinie. Incydentalnie odbyła wykłady związane tematycznie z WPR, polityką regionalną czy funduszami UE w UW i in. uczelniach. Ponadto brała jednokrotnie udział jako sekretarz komisji habilitacyjnej, w komisji dopuszczającej do obrony doktorskiej oraz komisjach nostryfikacyjnych.

W ramach działalności organizacyjnej za znaczące w tym punkcie można uznać prace związane z redakcją *Zagadnień Ekonomiki Rolnej*, które w ostatnim czasie uzyskały 70 punktów wg MEiN. Habilitantka wskazuje tu również koordynowanie projektów badawczych w IERiGŻ oraz na zlecenie MRiRW. Podaje także, że uczestniczyła w pracach RN IERiGŻ i brała udział w różnorodnych szkoleniach.

W ramach osiągnięć popularyzujących naukę Habilitantka wskazała publikacje popularno-naukowe, wywiady i konsultacje dziennikarskie oraz udział w panelach dyskusyjnych. W tym stanie rzeczy osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne i popularyzujące Habilitantki oceniam pozytywnie.

Wniosek w kilku miejscach jest niedopracowany: złe formy gramatyczne (np. „Pięć publikacji [...] zostały napisane [...]”); tautologie („bardziej optymalny”), błędy rzeczowe („konserwatoria dla magistrantów”), nieformalizmy w przedłożonym dokumencie („obszar ten przewija się przez [...]”) itp.

4. Konkluzja

Podsumowując łączny dorobek pani dr hab. Renaty Grochowskiej, na który składa się wskazane osiągnięcie naukowe, pozostały dorobek naukowy, dydaktyczny, organizacyjny, popularyzatorski oraz osiągnięcia we współpracy międzynarodowej rekomenduję nadanie Jej stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia i finanse, gdyż spełnia on w stopniu wystarczającym niezbędne kryteria ustawowe do jego uzyskania.

